

28-33.

3. Безпояско О.К. Синонімія інтернаціональних та українських префіксів // Мовознавство. - 1979. - №6. - С. 66 - 70.
4. Голанова Е.И. Имена существительные с приставкой *анти-* в современном русском языке // РЯШ. - 1965. - №6. - С. 61 - 66.
5. Городенська К.Г. Префікси і префіксоїди в українській мові // Мовознавство. - 1986. - №1. - С. 36-41.
6. Зацный Ю.А. Обогащение словарного состава английского языка в 80-е годы. - К., 1990. - 87 с.
7. іщук М.В. Словотвірні типи прикметників з префіксами *над-*, *понад-* // Українське мовознавство. - К.: Вища школа, 1989. -Вип. 16. - С. 41 - 44.
8. Латинский язык. - М.: Высшая школа, 1985.
9. Москаленко А.А. Неологізми з першим компонентом *супер-*, *ультра-*, *гіпер-*, *мікро-*, *міні-* в українській та російській мовах // УМЛШ. - 1975. - №7. - С. 41.
10. Скляниченко Г.В. Гібридні похідні з іншомовними префіксами *супер-*, *ультра-*, *архі-*, *гіпер-*, *екстра-* із значенням інтенсивності // Українське мовознавство. -К.: Вища школа, 1987. - Вип. 14. - С. 29-33.
11. Скляренко В.Г. Образования с именными приставками в украинском языке. Автореф. дисс. ...канд. филолог, наук. -К., 1987. - 20 с.
12. Словник української мови: В 11-й томах. - К.: Наукова думка, 1970 -1980.
13. Словник труднощів української мови. -К.: Рад. школа, 1989.
14. Словообразование современного русского литературного языка. - М.: Наука, 1968.-300 с.
15. Словотвір сучасної української літературної мови. - К.: Наукова думка, 1979.-406 с.
16. Смирнов Л.Н. Відображення процесів інтернаціоналізації в лексико- словотвірній системі словацької літературної мови // Функціонування і розвиток сучасних слов'янських мов. - К.: Наукова думка, 1991. - С. 113-125.

Summary

The noun prefixation is one of the most frequently used and productive ways of forming new words based on the prefix + Noun and prefix + Adjective patterns. The article investigates synonymic interrelation of the noun suffixes in different semantic groups.

О.О.Вовченко
викладач

КОМПРЕСІЯ НА СЛОВОТВІРНОМУ РІВНІ: СТРУКТУРНИЙ ТА СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ

У статті висвітлюється структурно-семантичний аспект компресії на словотвірному рівні. Автор виділяє два етапи процесу? компресії на словотвірному

рівні та пропонує власне розуміння співвідношення термінів „ конденсація ” та „ компресія ”.

Прагнення людини до раціональної переробки інформації, до оперативності в її подачі приводить до пошуку компактних й одночасно семантично містких мовних засобів для позначення важливих у соціальному відношенні понять, явищ, подій. Утворенню нових, більш адекватних та економних номінативних одиниць сприяє особлива організація словотвору, в якому як підсистемі мови чітко простежується тенденція до економії мовних засобів. Компресія є проявом загального принципу економії, який притаманний всій людській практиці і виявляється в розумовомовленнєвій діяльності людини. В зв'язку з тим, що загальною тенденцією сучасного лінгвістичного пізнання є проникнення у мову через людину і, навпаки, пізнання людини здійснюється через її мову та мовлення, проблема компресії набуває нового значення.

Економія в розумовомовленнєвій діяльності людини проектується на мовлення, закономірно виявляється в системі мови, тому компресію можна прослідкувати на всіх рівнях мовної системи, на яких вона реалізується формально та змістовно в межах основних одиниць цих рівнів. На синтаксичному рівні компресія досліджувалась в зв'язку з проблемами зв'язності та згортання тексту, граматичними засобами та граматичними процесами компресії тексту (Е.А.Алянська 1977, А.А.Вейзе 1981, Н.А.Глухова 1985, Ю.В.Романюк 1996, Л.Н.Мурзін 1991, М.М.Коровкін 1991, О.І.Панченко 1998), компресія на рівні речення, словосполучення та пропозитивних структур набула висвітлення в роботах Б.П.Дюндика (1971), О.С.Снітко (1980), Г.Т.Ісаєвої (1988), Д.І.Квеселевича (1983), на лексичному рівні та на рівні словотвору проблемами компресії займалися А.Т.Кукушкіна (1974), О.Ф.Журавльов (1982), О.І.Шумагер (1988), О.О.Тараненко(1989), О.О.Земська (1992) та інші.

Незважаючи на загальну вивченість проблеми компресії, ще не повністю розкрита сутність компресії на словотвірному рівні. В зв'язку з цим метою даної статті є з'ясування суті структурного та семантичного аспектів компресії та виділення її етапів на словотвірному рівні.

В даній статті компресія розуміється як формальний та смисловий стиск мовної одиниці, який здійснюється на певному мовному рівні [1, с. 147]. На словотвірному рівні компресія представляє собою процес, за допомогою якого реалізуються структурні та лексико-семантичні зміни в номінативних одиницях, тому компресія має два взаємопов'язаних аспекти - семантичний і структурний. Структурні зміни при компресії зумовлюють зміни в семантиці створеної скомпресованої одиниці, які полягають в ущільненні інформаційного змісту в скомпресованій одиниці.

В структурному аспекті компресія розглядається як процес скорочення об'єму⁷, тобто фізичної протяжності номінативних одиниць. Слід зазначити, що цей процес залежить від семантики вихідної конструкції. Структурний аспект компресії на словотвірному' рівні виражається в згортанні вихідної структури в слово як одиницю номінації, меншу за кількістю знаків. Цей процес проходить, на нашу' думку, в два етапи:

- на першому етапі відбувається усічення компонентів вихідної структури за рахунок усунення інформативно ненавантажених елементів. Так, при утворенні

абревіатур зі складних слів або словосполучень результатом першого етапу структурної компресії є різні формально-семантичні елементи - морфеми, аброморфеми або квазіморфеми, основи, деформовані елементи, які не існували раніше до усічення (наприклад, Еигара, europaisch —► Euro-; Okologie, okologisch —► Око-). При створенні як власне похідних слів, так і композитів, редукуються сегменти поверхової репрезентації вихідних конструкцій, які експліцитно виражають синтаксичний зв'язок, наприклад, Wissenschaftler auf dem Gebiet der Logik —> der Logik+er; Sitzplatz am Fenster —> der Fenster+platz. При цьому комунікативно значуща інформація, що міститься в мотивуючих синтагмах, „транспонується на лексичний рівень” [5, с. 151]. Передумовами першого етапу структурної компресії на словотвірному рівні є особливості мови та мовлення, які забезпечують принципову можливість структурного скорочення вихідних конструкцій, серед яких основними є: білатеральність мовного знаку, лінійність мовлення, мовна надмірність;

- на другому етапі відбувається синтез, згортання, злиття, інтеграція структурних елементів, які є основними носіями смислу (в композит згортаються ті ж смислонесучі елементи, що наявні в мотивуючому словосполученні). Передумовою цього етапу структурної компресії є синтагматична атракція. Сутністю синтагматичної атракції, за О.О.Тараненком, є встановлення відношення взаємного або односпрямованого тяжіння між морфемами і взагалі між компонентами в межах слова; між словами в межах словосполучення; між словосполученнями в межах речення [4, с. 154]. Основою такої взаємодії, на його думку, є утворення більш тісного смислового зв'язку між компонентами слова, словосполучення, речення, ніж між одним із них і якою-небудь іншою з одиниць синтагматичного оточення. Наслідком синтагматичної атракції є злиття, інтеграція структурних елементів слова, словосполучення, речення в одне ціле. При утворенні похідних слів та композитів злиття компонентів існуючого роздільнооформленого найменування відображає поступовий перехід у мовній свідомості як би від одного поняття з двома (декількома) компонентами до одного поняття як такого, коли увага мовця все менше фіксується на складових найменування і все більше на його значенні в цілому [4, с. 156]. Таким чином реалізується прагнення мовця подолати протиріччя між розчленованістю форми і єдністю об'єкту мислення, а, отже, і дотримання однієї з умов успішної комунікації: єдине поняття - єдине позначення цього поняття.

Утворення цільнооформленого найменування супроводжується, як правило, семантичною компресією. Механізм її полягає в збереженні (повного чи часткового) об'єму семантичної інформації мотивуючої конструкції в створеному найменуванні, про що свідчить наявність у семантичній структурі нового слова додаткових смислів, імплікованих компонентів. Для позначення цього процесу в лінгвістичній літературі зустрічається також термін „конденсація” („семантична конденсація”), тому видається важливим з'ясувати співвідношення термінів „компресія” та „конденсація”.

Стосовно розрізнення цих термінів існує декілька точок зору. Можна виділити три основні напрямки розуміння термінів „конденсація” і „компресія”:

1) компресія є видом семантичної конденсації. Так, О.С.Снітко розрізняє семантичну конденсацію і семантико-синтаксичну компресію [3, с. 7]. Під явищем семантичної конденсації розуміється процес стягнення, стиску реально зафіксованих словосполук всіма можливими способами (шляхом словоскладання, абревіації і т.д.).

Семантико-синтаксична компресія, за О.С.Снітко, є процесом структурного спрощення словосполучень на базі семантичного стягнення (без зміни морфемного складу компонентів, які залишилися, наприклад: „лікарняний листок - лікарняний”), внаслідок чого розглядається дослідницею як вид семантичної конденсації в системі інших її видів: словоскладання, абревіації, суфіксальної універбації, субстантивації [3, с. 14];

2) між термінами „компресія” та „конденсація” існує співвідношення загального та часткового. Так, на думку Г.Т.Ісаєвої, будь-який вид стиску вихідної структури, лексичної або синтаксичної, позначає термін „компресія”, тоді ж як термін „конденсація” використовується переважно лише для позначення процесів, пов’язаних з ущільненням семантичних зв’язків вихідної синтаксичної структури [2, с. 31];

3) у концепції О.О.Тараненка компресія і конденсація - два рівноправних процеси, які характеризуються смисловими і структурними змінами в номінативних одиницях, і відбуваються на основі синтагматичної атракції [4, с. 155-156]. В основі конденсації, на думку О.О.Тараненка, лежить скорочення структури вихідної одиниці, внаслідок чого змінюються смислові параметри створеної мовної одиниці. А процес компресії полягає у смисловому злитті компонентів синтагми, внаслідок чого відбувається формальний стиск синтагми, а також деякі інші зміни в її формі.

Загальним положенням в наведених точках зору є семантична суть конденсації, тому, на наш погляд, існує ще одна можливість інтерпретації цих термінів. Оскільки компресію розуміємо як явище, що позначає структурно- семантичні зміни в номінативних одиницях у результаті формального і смислового стиску номінативних одиниць, то термін „семантична конденсація” (згущення, ущільнення смислу) за понятійним об’ємом співпадає з поняттям семантичної компресії в нашому розумінні. Отже, терміни „семантична конденсація” і „семантична компресія” виступають як синоніми, тому надалі ми будемо вживати термін „семантична компресія”, суть якого визначається нами як семантичне ущільнення інформації.

Семантична компресія на словотвірному рівні проявляється в утворенні похідного слова, незалежно від того, на основі якого типу словотвору воно утворилось. Семантичну компресію можна виявити, порівнюючи похідне слово з гіпотетичною вихідною конструкцією, визначаючи таким чином весь об’єм семантичної інформації, яка міститься в імпліцитному вигляді в результативному слові. Структурна компресія на словотвірному рівні проявляється в згортанні реально існуючої вихідної конструкції до похідного слова - субститута цієї конструкції, при цьому утворюються формально нові номінативні одиниці.

Отже, компресія є одним з механізмів словотвору, який приводить до утворення вторинних одиниць номінації. Скомпресована одиниця виникає на базі однієї з існуючих словотвірних моделей як субститут деякої вихідної конструкції. В зв’язку з цим існує дві можливості виникнення вторинної, формально нової номінативної одиниці на основі вже існуючих мовних одиниць:

а) по-перше, вихідною структурою може бути цільнооформлена номінативна одиниця - слово. Наприклад: Reproduktion —► Repro, Zivildienstleistender —► Zivi, Atombombe —► A-Bombe, Staatsbürgerkunde —► Stabtl, BundesausbildungsfOrderungsgesetz —► Bafbg, Bundesnachrichtendienst —► BND, Femsprechamt —► Femamt, Homosexuellenbewegung —► Homobewegung;

б) по-друге - два або більше слів, реальне або гіпотетичне словосполучення або речення (синтагма). Наприклад: Geschrei der Kinder—»' Kindergeschrei; Hoffnung auf Zukunft—►Zukunftshoffnung; Bundesamt für Strahlenschutz—►BfS; embryonale Stammzellen—►ES-Zellen; atomare, biologische, chemische Kampfmittel—►ABC-Waffen; Rheum apfl aster mit Extrakten von Amika, Beladonna, Capsium—►ABC-Pflaster; Biene, die Honig erzeugt—►Honigbiene; Stagnation +Inflation —► Stagflation.

Компресія на словотвірному рівні проявляється в момент перетворення вже існуючих лексичних одиниць у формально нове слово, або в момент перекодування одиниці номінації одного рівня в одиницю номінації другого рівня, за умови їх номінативної і комунікативної еквівалентності. Результат компресії в обох випадках однаковий - цільнооформлена номінативна одиниця, в зв'язку з чим всі похідні слова, в тому числі і складні, незалежно від способу їх утворення, виявляють економність структури.

З цієї точки зору найбільший інтерес являють собою складні іменники сучасної німецької мови. Субстантивне словоскладання є результатом компресії словосполучень, цілих речень, іноді субстантивний композит може бути скомпресованим відображенням тексту. Компресія синтаксичних одиниць у складне слово приводить до збільшення його ємності як у плані структурному, так і в семантичному, відбувається зменшення об'єму мовного вираження при збереженні об'єму референтного змісту.

Список використаної літератури

1. Вовченко О.О. До питання компресії як лінгвістичного явища // Наука і сучасність. Збірник наук. пр. нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова. - К.: Логос, 2002. - Т. 34. - С. 141-149.
2. Исаева Г.Т. Конденсация пропозитивных структур в современном английском языке (К проблеме язык, экономии). Гос. ун-т им. Т.Г. Шевченко: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. - 10.02.04. Киев, 1988. -25 с.
3. Снитко Е.С. Семантико-синтаксическая компрессия субстантивных словосочетаний в современном русском языке: Автореф. дис...канд. филол. наук: 10.02.01. Киев. нац. ун-т. -К., 1980. -23 с.
4. Тараненко А.А. Языковая семантика в ее динамических аспектах (основные семантические процессы). - К.: Наукова думка, 1989. - 256 с.
5. Шумагер А.И. Прагматический аспект компрессионного словообразования // Прагматико-семантические аспекты немецкой лексики: Межвуз. темат. сб. научн. тр. -Калинин, 1988. -С. 145-153.

Summary

The article deals with the structurally-semantic aspect of compression at word-formation level. An author selects two stages of the process of compression at word-formation level and offers the own understanding of correlation of terms „condensation ” and

„*compression*”.